

STUDIE

Pokusy o demokratizaci volebního systému ve druhé polovině šedesátých let a volby v roce 1971

JAN RYCHLÍK

Attempts to democratize the electoral system during the second half of the 1960s and the 1971 elections

The political liberalisation of the 1960s had its echo also in reflections about the need to democratise the Czechoslovak electoral system. Elections in communist Czechoslovakia were a farce: they were held in single-member districts, in which only one candidate run, leaving the voter with no choice. Act No 113/1967 of 30 November 1967 on elections to the National Assembly, and the accompanying Act No 114/1967 on elections to national committees, introduced multi-member districts in which the number of candidates was higher than the number of seats. Thus, for the first time since the 1948 elections, voters were given the chance to choose from a multitude of candidates, not just one. The first elections to be held this way were planned for the spring of 1968, but were – also in the context of the preparation of the constitutional act on the federal system – postponed first to autumn 1968 and then to the following year. The Soviet occupation of Czechoslovakia, which began on 21 August 1968, and the onset of what is called normalisation meant that the electoral reform was not realized at all. In the autumn of 1969, elections were again postponed until 1971. For these elections, a new electoral law was adopted, bringing back the old practice of single-member districts with but one candidate running. The elections held in 1976, 1981 and 1986 followed that undemocratic procedure.

Keywords: 1960s liberalisation, elections, electoral reform, normalisation

Volby v roce 1964

Volby v komunistických diktaturách celkem pochopitelně nejsou v zájmu badatelů, protože jak známo nemají politický význam a politickou linii neurčují. Ani v Československu tomu nebylo jinak. Druhá polovina šedesátých let nicméně přinesla pokusy o určité korektury role voleb a parlamentu. Rolí parlamentu v roce 1968 se blíže zabýval především Ondřej Felcman,¹ spíše okrajově se této problematice věnuje i italský badatel Francesco Caccamo, autor studie o vzniku a činnosti mezioborového týmu Zdeňka Mlynáře zkoumajícího v letech 1967–1968 možnostmi úprav v politickém systému.² Zde je vhodné připomenout, že teoretik ústavního práva Vladimír Klokočka se v roce 1968 podrobně zabýval problémem voleb, včetně tzv. socialistických zemí; provedl kritiku dosavadního československého volebního systému a navrhl jeho zcela novou koncepci. Jeho kniha „Volby v pluralitních demokraciích“ zůstává i po mnoha desetiletích významným dokumentem o politickém myšlení reformátorů pražského jara.³ Ostatní dostupné práce se týkají buď voleb v roce 1948, nebo naopak situace v době normalizace a připravovaných změn v době přestavby. Následující studie se snaží vyplnit časové období mezi lety 1964–1971.⁴

Rok 1964 byl v Československu rokem volebním: voleny měly být národní výbory všech stupňů, Národní shromáždění (NS) a na Slovensku též Slovenská národní rada (SNR) a také soudci (přisedící) lidových soudů. Příslušné volební zákony schválily Národní shromáždění a Slovenská národní rada na svých zasedáních 26. a 27. února 1964. Zpravodaj ústavně-právního výboru NS Václav Škoda odůvodnil potřebu nového zákona takto: „*Návrh zákona o volbách do Národního shromáždění a do národních výborů plně zajišťuje zásadu vytýčenou*

1 FELCMAN, Ondřej: *Československý parlament na prahu Pražského jara. Národní shromáždění na cestě k reformě (1964 – duben 1968)*. Praha 2015.

2 HOPPE, Jiří – ŠKODOVÁ, Markéta – SUK, Jiří – CACCAMO, Francesco: *O nový československý model socialismu. Čtyři interdisciplinární vědecké týmy při ČSAV a UK v 60. letech*. Praha 2015, s. 92–122.

3 KLOKOČKA, Vladimír: *Volby v pluralitních demokraciích*. Praha 1968, s. 238–298.

4 KAPLAN, Karel: *Národní fronta 1948–1960*. Praha 2012; CIGÁNEK, František: *Předlistopadový parlament ve světle archivní dokumentace*. In: MANDLER, Emanuel (ed.): *Dvě desetiletí před listopadem 89*. Praha 1993, s. 57–86; CHARVÁT, Jakub – Martin ŠTEFEK, Martin: *Kořeny československé volební reformy připravované v druhé polovině osmdesátých let dvacátého století*. In: *Politologický časopis*, 2010, roč. 17, č. 1, s. 24–36; CHARVÁT, Jakub: *Volby a komunistické Československo (v komparativní perspektivě)*. In: KOCIAN, Jiří – PAŽOUT, Jaroslav – RÁKOSNÍK, Jakub (eds.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, sv. VII. Praha 2010, s. 15–60; VILÍMEK, Tomáš: „*Všichni komunisté do ureň*“. *Volby v Československu v letech 1971–1989 jako společenský, politický a státně-bezpečnostní fenomén*. Praha 2016.

XII. sjezdem KSC, aby při volbách do zastupitelských sborů byl zvýšen vliv pracujících na výběr kandidátů a tím dále prohloubena jedna ze zásad socialistické demokracie. Návrh zákona stanoví, že pro každý volební obvod může být navržen jeden nebo více kandidátů. Návrh zákona zajišťuje, aby návrhy kandidátů na funkce poslance a na soudce byly činěny na nejširší základně. Kandidáty na poslance do zastupitelských orgánů i na volené soudce navrhuje Komunistická strana Československa, jiné politické strany a další společenské organizace, shromáždění pracujících na závodech, úřadech a vesnicích, shromáždění vojáků a ostatních ozbrojených sborů. Návrhy volebních zákonů umožňují, aby na veřejných schůzích a shromážděních pracujících byla dána všem občanům plná možnost vyjádřit se k navrženým kandidátům, pozměnit je a vybrat z více navržených takového, který bude plně zajišťovat náročné úkoly jejich poslance v zastupitelském sboru.“⁵

Následující den v podstatě stejnými slovy odůvodnil návrh zákona o volbách do SNR v plénu Slovenské národní rady zpravodaj Peter Colotka: „Zásada vytýčená XII. zjazdom KSC, aby pri volbách do zastupitelských zborov sa zvýšil vplyv pracujúcich na výber kandidátov, je vyjadrená najmä v ustanovení § 23 ods. 2 osnovy. Podľa tohto ustanovenia kandidátov navrhuje Komunistická strana Československa, iné politické strany a ďalšie spoločenské organizácie Slovenského národného frontu, zhromaždenia robotníkov, roľníkov a ostatných pracujúcich v závodoch, úradoch a na dedinách a zhromaždenia vojakov a príslušníkov ostatných ozbrojených zborov. Zvýšený vplyv pracujúcich sa prejaví v tom, že budú môcť navrhnúť viac kandidátov, že budú mať možnosť na verejných zhromaždeniach vyjadriť sa ku všetkým návrhom, posúdiť ich a vybrať si z kandidátov toho, ktorý bude plne zabezpečovať náročné úlohy Slovenskej národnej rady.“⁶

Oba navržené zákony skutečně umožňovaly, aby bylo na schůzích voličů navrhováno více kandidátů a aby eventuálně takto navržení kandidáti pak ve volbách soutěžili o hlasy voličů, což v teoretické rovině jistě znamenalo pokrok proti dosavadnímu stavu. *Rudé právo* proto nový volební zákon do Národního shromáždění komentovalo jako „další prohloubení naší socialistické demokracie“.⁷ Avšak ani Škoda, ani Colotka neřekli to podstatné: že totiž výběr bude stranickými orgány „usměrňován“ a kandidát bude v konečném důsledku opět

5 Stenografický protokol o 24. schůzi Národního shromáždění, III. volební období, 26. 2. 1964, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, online in: <https://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/024schuz/s024001.htm> (11. 1. 2021)

6 Stenografický protokol o 18. schůzi Slovenskej národnej rady, III. volebné obdobie, 27. 2. 1964, tamtéž, online in: <https://www.psp.cz/eknih/1960snr/stenprot/018schuz/s018001.htm> (11. 1. 2021).

7 *Rudé právo*, 27. 2. 1964, s. 1.

jen jeden: postup navrhování kandidátů totiž ve skutečnosti určovalo usnesení předsednictva ústředního výboru (PÚV) KSČ ze 7. ledna 1964, podle kterého se ještě před podáním kandidátky měla schůze voličů vždy sjednotit na jediném kandidátovi a jeho jméno pak oznámit okresní volební komisi. Okresní a krajské výbory KSČ měly výběrový proces na schůzích usměrňovat tak, aby prošel kandidát navržený po předchozí dohodě stran Národní fronty, tj. v konečném důsledku kandidát schválený vedením KSČ. Voliči sami ostatně nikoho navrhopvat nemohli. V materiálu se doslova říká: „*Návrhy na kandidáty nesmí být návrhem jednotlivců či několika lidí, ale nejširších kolektivů, členských schůzí strany, schůzí osazenstev závodů organizovaných v ROH, schůzí všech členů JZD atp. Tak se také stane, že v jednom volebním obvodu může být navrženo více kandidátů. Musíme však dbát, aby například proti členovi KSČ nebyl navrhován příslušník druhé politické strany NF.*“⁸ Oba navržené volební zákony byly samozřejmě jednomyslně schváleny.⁹ Vlastní volby, které proběhly 14. června 1964, se tak nijak nelišily od plebiscitních divadel z let 1948, 1954 a 1960 a skončily s obvyklým výsledkem: pro kandidáty Národní fronty do Národního shromáždění a Slovenské národní rady (a také pro navržené kandidáty na funkce soudců lidových soudů) se vyslovilo 99,9 % a pro kandidáty do národních výborů 99,8 % voličů.¹⁰

Pokus o volební reformu v roce 1967

V rámci opatrných změn po roce 1965 došlo i k pokusu o nové pojetí voleb. Volby neměly už být jen formálním vyjádřením souhlasu s politikou KSČ, ale měly být i projevem vlastní aktivity a iniciativy voličů. První úvahy v tomto směru se ve stranických grémiích objevily v roce 1966, konkrétně 19. dubna 1966, kdy předsednictvo ÚV KSČ projednalo návrh na změnu zákona o volbách do Národního shromáždění a národních výborů.¹¹ Konkrétnější obrysy získaly návrhy až po XIII. sjezdu KSČ (31. května – 4. června 1966). Podstata připravované reformy spočívala v možnosti výběru z více kandidátů v každém

8 Národní archiv (dále NA), f. KSČ – ústřední výbor, 1945–1989 (dále KSČ – ÚV), 02/1 – předsednictvo, 1962–1966, sv. 48, arch. j. 51, bod 20.

9 Zákon č. 34/1964 Sb. ze dne 26. února 1964 o volbách do Národního shromáždění a národních výborů. *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, roč. 1964, částka 17, s. 137–146; zákon Slovenské národní rady č. 35/1964 Sb. ze dne 27. února 1964 o volbách do Slovenské národní rady. *Tamtéž*, s. 147–155.

10 BUCHVALDEK, Miroslav a kol.: *Československé dějiny v datech*. Praha 1986, s. 633. Srv. *Rudé právo*, 16. 6. 1964, s. 1.

11 NA, KSČ – ÚV, 02/1 – předsednictvo, 1962–1966, sv. 140, arch. j. 147, bod 6.

volebním obvodu. Nešlo o něco zásadně nového: podobný systém existoval už v od roku 1957 v sousedním Polsku, v roce 1965 v NDR a o rok později byl zákonem zaveden také v Maďarsku, kde se první parlamentní volby z více kandidátů uskutečnily na jaře 1967.¹²

Reforma se připravovala delší dobu a v politickém ohledu navazovala na usnesení XIII. sjezdu o prohlubování socialistické demokracie.¹³ Vlastní reformě předcházely rovněž delší dobu připravovaný nový zákon o národních výbo-
rech schválený Národním shromážděním 29. června 1967.¹⁴ O návrzích reformy jednalo plénum ÚV KSČ 26.–27. září 1967, které přijalo na návrh předsednictva politickou směrnicí o zabezpečení voleb do národních výborů, Národního shromáždění a Slovenské národní rady v roce 1968. Volby do národních výborů se měly konat odděleně od voleb do Národního shromáždění a Slovenské národní rady a zcela samostatně měly proběhnout i volby soudců. Počítalo se s tím, že volby proběhnou ve vícemandátových volebních obvodech a s větším počtem kandidátů, než kolik míst se mělo obsadit.¹⁵ Samotná legislativní příprava volební reformy pak už proběhla rychle: základní rysy reformy projednalo předsednictvo Národního shromáždění 11. října a už 10. listopadu jednalo o paragrafovaném znění, které o dva dny před tím vypracoval ústavněprávní výbor a výbor pro národní výbory.¹⁶ Národní shromáždění mělo schválit reformu v podobě dvou oddělených zákonů: o volbách do Národního shromáždění a o volbách do národních výborů.

Konečná verze obou osnov zákonů se dostala poslední listopadový den na pořad 17. schůze Národního shromáždění. Ještě před projednáním volební reformy bylo ústavním zákonem prodlouženo volební období až do 16. listopadu 1968.¹⁷ Faktické prodloužení volebního období o několik měsíců byla odůvodněna zpravodajem Václavem Škodou tím, že bude vhodné volby uspořádat k padesátému výročí vzniku republiky. Další dva návrhy měly daleko větší dopad. Zpravodaj ústavněprávního výboru Václav Škoda poslancům jejich vý-

---

12 DUDEK, Antoni – ZBLEWSKI, Zdzisław: *Utopia nad Wisłą. Historia Peerelu*. Warszawa – Bielsko-Biala 2008, s. 151; *DDR Handbuch*. Köln 1975, s. 916; 1967 Hungarian parliamentary election, online in: https://en.wikipedia.org/wiki/1967_Hungarian_parliamentary_election (22. 1. 2021).

13 *Příruční slovník naučný*, díl IV. Praha 1967, s. 929.

14 Zákon č. 69/1967 Sb. ze dne 29. června 1967 o národních výbo-
rech. *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, roč. 1967, částka 27, s. 265–277.

15 FELCMAN, Ondřej: *Československý parlament na prahu Pražského jara*, s. 96.

16 *Tamtéž*, s. 98.

17 Ústavní zákon č. 112/1967 Sb. ze dne 30. listopadu 1967 o skončení volebního období Národního shromáždění, Slovenské národní rady, Nejvyššího soudu, krajských, okresních a vojenských soudů. *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, roč. 1967, částka 43, s. 417.

znam objasnil následovně: „Vytvářejí se vícemandátové volební obvody, v nichž bude navrhováno zpravidla o jednu třetinu až o jednu polovinu více kandidátů, nežli má být zvoleno poslanců. Volební obvody mají být stanoveny tak, aby na každého poslance téhož zastupitelského sboru připadal přibližně stejný počet voličů a aby u Národního shromáždění a krajských národních výborů nepřekračovaly hranice okresů nebo krajů. Vícemandátové volební obvody vytvářejí podmínky pro registraci více kandidátů, než má být zvoleno poslanců, což dává voličům reálnou možnost výběru.“¹⁸

Navrhovanými zákony o volbách do Národního shromáždění a národních výborů měla skončit fraška, kdy v každém volebním obvodu kandidoval jen jeden kandidát, a volby tedy měly čistě plebiscitní charakter, protože volič neměl z čeho vybírat. Zvolen za poslance měl být napříště ten, kdo obdržel ve volbách nadpoloviční většinu platných hlasů a současně byl na kandidátce v pořadí na zvolitelném místě pro poslance. K platnosti voleb se vyžadovala účast nadpoloviční většiny voličů zapsaných ve voličských seznamech v daném volebním obvodu. Ti kandidáti, kteří obdrželi při volbách nadpoloviční většinu hlasů a nebyli na zvolitelném místě pro poslance, se stávali náhradníky v příslušném volebním obvodě. V případě uprázdnění mandátu tedy odpadala nutnost konat doplňovací volby. Nezáčastnila-li se voleb nadpoloviční většina oprávněných voličů ve volebním obvodu anebo nebyl-li zvolen potřebný počet poslanců, měly se konat nové volby, aby bylo zvoleno tolik poslanců, kolik je jich stanoveno pro volební obvod.

Národní shromáždění oba návrhy volebních zákonů schválilo 30. listopadu 1967.¹⁹

Rudé právo věnovalo novým volebním zákonům značnou pozornost a přineslo obsáhlé výňatky z projevů poslanců.²⁰ I když zákony nebyly nijak radikální a nijak nenarušovaly politický monopol KSČ, nepochybně posunuly výběr poslanců a průběh voleb správným směrem. Při přípravě zákonů o volební reformě byla ale zcela vynechána Slovenská národní rada. Z logiky věci přitom vyplývalo, že stejné parametry týkající se voleb do Národního shromáždění se budou vztahovat i na volby do Slovenské národní rady, která by k tomu ovšem musela sama přijmout příslušný zákon. Ten ale přijat nebyl. Důvody nejsou

18 Stenografický protokol o 17. schůzi Národního shromáždění, 4. volební období, 30. 11. 1967, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, online in: <https://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/017schuz/s017002.htm> (20. 1. 2021).

19 Zákon č. 113/1967 Sb. ze dne 30. listopadu 1967 o volbách do Národního shromáždění. *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, roč. 1967, částka 43, s. 418–425, zákon č. 114/1967 Sb. ze dne 30. listopadu 1967 o volbách do národních výborů. *Tamtéž*, s. 426–433.

20 *Rudé právo*, 1. 12. 1967, s. 1–3.

zcela jasné, dá se ale předpokládat, že problém souvisel s tehdejší snahou slovenských politiků prosadit zvláštní zákon o hlavním městě Bratislavě, který by ovšem vyžadoval i zvláštní zákon o volbách do jeho městského národního výboru. Proti zvláštnímu statutu Bratislavy jako druhého hlavního města se opakovaně stavěl prezident Antonín Novotný, a tak mohl být zákon přijat až po jeho politickém pádu, konkrétně 14. března 1968.²¹ Na stejném zasedání byla ale také přijata rezoluce požadující urychlenou přípravu ústavního zákona o československé federaci. Přijetí volebního zákona o volbách do Slovenské národní rady tím pádem bylo nutno odložit až do schválení federalizačního zákona.

Otázka voleb v letech 1968–1969

Zhruba od roku 1967 se postupně část poslanců Národního shromáždění začala pokoušet o aktivnější roli, což se projevovalo např. občasným podáváním interpelací. Po vynuceném odchodu Antonína Novotného z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ a nástupu proreformního Alexandra Dubčeka (5. ledna 1968) se objevily také tendence některých poslanců o vymanění se z naprosté podřízenosti vládě, resp. předsednictvu ÚV KSČ.²² Ovšem, bráno jako celek patřil československý parlament v době pražského jara naopak spíše k oporám konzervativních sil. Otázkou, kterou se opakovaně zabývaly jak stranické orgány, tak předsednictvo Národního shromáždění bylo, kdy se vlastně mají konat plánované volby. I když ústavní zákon schválený na podzim 1967 počítal s prodloužením volebního období až do podzimu 1968, předsednictvo Národního shromáždění po dohodě s předsednictvem ÚV KSČ se nejprve přiklonilo k myšlence uspořádat volby buď 19. května, nebo v červnu. Na neděli 19. května také předsednictvo Národního shromáždění svým usnesením z 9. ledna 1968 plánovalo volby do národních výborů.²³

Charakteristické ale je, že velká část poslanců ze stranické skupiny poslanců Národního shromáždění se na schůzi 29. března při jednání o datu voleb vyslovila proti systému vícemandátových obvodů. Poslankyně Alena Pokorná např.

21 Zákon Slovenské národní rady č. 43/1968 Sb. ze dne 14. března 1968 o hlavním městě Slovenska. *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, roč. 1968, částka 13, s. 109–112. K problematice viz též FELCMAN, Ondřej: *Československý parlament na prahu Pražského jara*, s. 91–92.

22 K tomuto procesu podrobněji FELCMAN, Ondřej: *Československý parlament na prahu Pražského jara*, s. 83–91, s. 175–209.

23 Usnesení předsednictva Národního shromáždění č. 6/1968 Sb. *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, roč. 1968, částka 2, s. 9.

otevřeně řekla: „*Vícemandátové obvody nepřinášejí nic kladného v naší společnosti, naopak, zhoršují postavení našich kandidátů, kteří neprocházejí proto, že je občané neznají.*“²⁴ Stranická skupina zároveň doporučila odložit volby až na podzim.²⁵

V samotném předsednictvu ÚV KSČ nebyla v této věci jednota: v březnu ještě převažoval názor, že by se volby měly konat v červnu, s čímž 26. března vyjádřilo souhlas i předsednictvo Národního shromáždění,²⁶ které právě v té době připravovalo volbu nového prezidenta republiky.²⁷ Avšak v souvislosti s přijetím Akčního programu KSČ (5. dubna 1968) se situace změnila. Dubnové zasedání ÚV KSČ rozhodlo o odložení voleb na podzim s odůvodněním, že je nejprve třeba přijmout ústavní zákon o federativním uspořádání. Předseda Národního shromáždění Bohuslav Laštovička oznámil 11. dubna, že předsednictvo Národního shromáždění revokovalo svoje původní usnesení, podle kterého se měly volby konat 19. května, a rozhodlo se přeložit je na podzim.²⁸ To se týkalo i voleb do národních výborů.²⁹ Týž den Bohuslav Laštovička, který se už 4. dubna vzdal členství v předsednictvu ÚV KSČ, rezignoval na funkci předsedy Národního shromáždění jako člověk příliš spjatý s érou Antonína Novotného.³⁰ O týden později – 18. dubna – byl do funkce předsedy NS zvolen v tajném hlasování Josef Smrkovský, už tehdy se profilující jako jeden z čelných představitelů reformního proudu. Ačkoliv šlo o kandidáta vybraného a schváleného do funkce předsednictvem ÚV KSČ, nebyl zvolen jednomyslně: z celkového počtu 259 přítomných poslanců bylo pro Smrkovského odevzdáno 188 hlasů, proti bylo 68 a tři hlasy byly neplatné.³¹

---

24 CIGÁNEK, František – FELCMAN, Ondřej (eds.): *Národní shromáždění. Sv. 1. 1. květen 1967 – červenec 1968. Prameny k dějinám československé krize 1967–1970.* Díl 3, sv. 1 (dále jen PDČSK 3/1). Praha–Brno, 2002, dokument č. 27, s. 151.

25 *Tamtéž*, s. 154

26 *Tamtéž*, 3/1, dokument č. 25, s. 143–146.

27 Antonín Novotný rezignoval pod tlakem veřejnosti 22. 3. 1968; 30. 3. 1968 zvolilo Národní shromáždění prezidentem generála Ludvíka Svobodu, který byl navržen jako společný kandidát Národní fronty, byť návrhů bylo původně více. Z celkového počtu 288 platných hlasů dostal Svoboda 282 hlasy, šest poslanců se hlasování zdrželo. Viz stenografický protokol o 21. schůzi Národního shromáždění, IV. volební období, 30. 3. 1968, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, online in: <https://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/021schuz/s021001.htm> (26. 2. 2021).

28 PDČSK, 3/1, dokument č. 29, s. 157–158.

29 Usnesení předsednictva Národního shromáždění č. 52/1968 Sb. *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, roč. 1968, částka 17, s. 127.

30 PDČSK, 3/1, dokument č. 28, s. 155–156.

31 PDČSK, 3/1, dokument č. 32, s. 163.

Úvahy o reformě volebního systému

Se silícím demokratizačním procesem na jaře 1968 se stále jasněji ukazovalo, že ani volební zákony přijaté na podzim 1967 už nevyhovují. Teoretik ústavního práva Vladimír Klokočka se k problému stávající podoby voleb vyjádřil jasně: „Součástí této demokratické fasády direktivního politického systému jsou i volby. Do monistického chápání společnosti a politiky se volby nehodí, jsou zbytečné. Místo konfrontace politických zájmů a formace většiny mění se v bezúčelnou a groteskní manifestaci žulové jednoty, stejně jako prvomájové a jiné manifestace.“³² Klokočka zároveň prohlásil volební zákon z roku 1967 za nedostačující, když zřízení vícemandátových obvodů označil pouze za „úpravy vnější fasády volebního systému poněkud zakrývající starý interiér“.³³ Navrhl proto vlastní, na svou dobu skutečně radikální řešení: „Neuspokojivý je i většinový volební systém založený na větších volebních obvodech, podle volebního zákona až osmimandátových, a požadavku absolutní většiny hlasů ke zvolení poslance. Tato soustava není vhodná ani po odstranění některých vysloveně protidemokratických praktik, jako je např. stanovení pořadí kandidátů s důsledky z toho plynoucími. Při demokratizaci navrhování kandidátů je nutno počítat s eventualitou nezávislých kandidátů a s oprávněnou politickou aktivitou nestraníků. Bylo by proto přiměřené, aby na návrh určitého počtu voličů (asi 500) byl povinně zaregistrován i nezávislý kandidát. Má-li být vztah mezi stranami Národní fronty založen na partnerství, je třeba počítat i s tím, že každá ze stran Národní fronty může postavit v obvodu tolik nebo téměř tolik kandidátů, kolik je vůbec mandátů.“³⁴

Podle tehdejšího tajemníka ÚV KSČ Zdeňka Mlynáře se do budoucna počítalo s tím, že by vedle kandidátů Národní fronty mohli ve volbách kandidovat i jiná uskupení nebo jednotlivci, pokud by předložili stanovený počet podpisů pod svou kandidaturu. Mlynář o tom později řekl: „Stručně řečeno, představoval jsem si, že v nejbližších dvou letech je nutné v praxi vyzkoušet, co všechno přinesou reformy, slíbené již Akčním programem KSČ. Mělo to být přechodné období, v němž se měla vypracovat i nová ústava státu. I parlament by tedy byl volen jen na toto období. Na konci těchto dvou let by pak bylo nutné – na základě zkušeností – vytvořit nový, demokratičtější volební systém a ústavně zajistit postavení samosprávy na závodech a jiných pracovištích.“³⁵

32 KLOKOČKA, Vladimír: *Volby v pluralitních demokraciích*, s. 249.

33 *Tamtéž*, s. 250.

34 *Tamtéž*, s. 287–288.

35 MLYNÁŘ, Zdeněk: *Mráz přichází z Kremlu*. Praha 1990, s. 163.

Mlynářův mezioborový tým zpracovávající návrhy na rozvoj politického systému se také nevyhnul otázce možnosti samostatného kandidování jiných stran a vzniku opozice. Zdeněk Mlynář v připomínkách k podkladovému materiálu pro přípravu Akčního programu KSČ 25. ledna 1968 napsal: „Zároveň považují za nutné dodat, že považují za teoreticky prokázané, že socialismus by mohl mít politický systém několika politických stran.“³⁶ Zatímco Zdeněk Mlynář a právník Václav Pavlíček existenci opozice a působení více stran v socialismu pouze připouštěli, další člen týmu Michal Lakatoš existenci opozice dokonce do budoucna považoval za nevyhnutnou.³⁷ Podobně i Vladimír Klokočka napsal, že existující politické struktury v ČSSR odpovídá „nejspíše systém několika politických stran. Základním předpokladem legalizace politických stran by však mělo být jejich uznání základních principů socialistického zřízení a pravidel politické demokracie, podrobené vlastně trvalé kontrole ústavního soudu.“³⁸

Klokočka také navrhl vlastní systém, podle kterého mohly samostatně kandidovat všechny strany Národní fronty i nezávislí kandidáti, jejichž registraci podpoří alespoň tisíc občanů příslušného volebního obvodu. Voliči měli mít podle velikosti volebního obvodu (kraje) dva až čtyři preferenční hlasy, kterými mohli posunovat kandidáty na kandidátní listině každé politické strany na zvolitelné místo. Volby se měly konat v menších volebních obvodech, v nichž by se volilo zhruba po dvaceti poslancích. Volič měl sice získat jen jednu kandidátku společnou pro všechny strany Národní fronty, avšak kandidáti jednotlivých stran měli být jasně odděleni a volič by hlasoval vždy jen pro jednu stranu, kterou vyznačí a v rámci které může uplatnit preferenční hlasy. Ve zvláštní části kandidátky by byli uvedeni nezávislí kandidáti, kteří tak tvořili jakousi „stranu nestraníků“. Systém umožňoval voliči buď hlasovat pro politickou stranu s použitím preferenčních hlasů, nebo pro nezávislé kandidáty.³⁹

Požadavek politického pluralismu a volby z více stran, minimálně alespoň v tom rozsahu, jaký existoval v letech 1945–1948, silně rezonoval v roce 1968 v české i slovenské veřejnosti. Všechny uvedené návrhy však zůstaly jen v rovině počátečních úvah a Národní shromáždění o nich vůbec nejednalo. Konzervativní jádro v KSČ považovalo podobné návrhy za obzvláště nebezpečné. Ne

36 HOPPE, Jiří – ŠKODOVÁ, Markéta – SUK, Jiří – CACCAMO, Francesco: *O nový československý model socialismu*, dokument č. 34, s. 220.

37 HOPPE, Jiří – ŠKODOVÁ, Markéta – SUK, Jiří – CACCAMO, Francesco: *O nový československý model socialismu*, s. 109–111.

38 KLOKOČKA, Vladimír: *Volby v pluralitních demokraciích*, s. 283.

39 *Tamtéž*, s. 290–298.

náhodou „normalizační“ profesor právnické fakulty Univerzity Komenského Jaroslav Chovanec o tom v roce 1974 napsal: „Pravicové oportunistické a antisocialistické síly se zmocnily všech rozhodujících pozic v Národním shromáždění, kde se silně aktivizovaly především v oblasti legislativní činnosti a práci na osnovách a návrzích zákonů. Zejména šlo o rehabilitační zákon č. 82/1968 Sb., novelu tiskového zákona č. 84/1969 Sb., zákon o Národní frontě č. 128/1968 Sb., který byl později zrušen, a také přípravě volebního zákona z r. 1968, který pod tlakem marxisticko-leninských sil nebyl vůbec přijat.“⁴⁰

Volby do České národní rady

V souvislosti s reformním procesem se ze Slovenska stále hlasitěji ozýval starý požadavek na přeměnu Československa ve federaci dvou republik. Slovenská národní rada se na svém zasedání 14.–15. března 1968 „vzbouřila“. Ačkoliv na pořadu jednání byl – jak už víme – jen návrh zákona o hlavním městě Slovenska Bratislavě, plénum prosadilo doplnění programu o diskusi o státoprávních otázkách. Odvolalo z funkce dosavadního předsedu Michala Chudíka, stoupence Antonína Novotného a centralistu, a přijalo usnesení požadující urychleně vypracovat ústavní zákon o československé federaci.⁴¹ Požadavek federace se dostal také do Akčního programu KSČ z 5. dubna 1968⁴² a pak do prohlášení nové vlády Oldřicha Černíka, kterou nový prezident republiky Ludvík Svoboda jmenoval 8. dubna 1968. Pro přípravu federace tato vláda zřídila zvláštní výbor složený z ústavně-právní a ekonomické komise pod předsednictvím Gustáva Husáka, resp. Oty Šika.

Existence federace vyžadovala, aby na české straně vznikl orgán obdobný Slovenské národně radě – Česká národní rada. Pro nedostatek času ovšem nebylo možné tento český legislativní orgán zvolit a není také třeba pochybovat, že konzervativní členové předsednictva ÚV KSČ si momentálně s ohledem na celkovou situaci v českých zemích žádné volby nepřáli. Proto měla Česká národní rada vzniknout ústavním zákonem a měla být zatím „zvolena“ Národním shromážděním. Takto vzniklá ČNR měla zatím fungovat jen jako provizorní do doby řádných voleb do všech zastupitelských orgánů.

---

40 CHOVANEC, Jaroslav: *Zastupitelská soustava Československé socialistické republiky*. Praha 1974, s. 22.

41 RÁKOŠ, Elo – RUDOHRADSKÝ, Štefan: *Slovenské národné orgány 1943–1968*. Bratislava 1973, s. 270–272.

42 *Rok šedesátý osmý v usneseníh a dokumentech ÚV KSČ*. Praha 1969, s. 120.

Ústavní zákon o přípravě federativního uspořádání⁴³ schválilo Národní shromáždění urychleně na své 24. schůzi 24. června 1968.⁴⁴ Zákon obnovoval zákaz majorizace pro přijímání ústavních zákonů a zákonů týkajících se státoprávního uspořádání.⁴⁵ Znamenalo to, že při přijímání ústavních zákonů týkajících se státoprávního uspořádání mezi Čechy a Slováky měli napříště hlasovat poslanci zvolení v českých krajích odděleně od poslanců zvolených na Slovensku a k přijetí zákona bylo zapotřebí kvalifikované většiny obou částí sněmovny (§ 1). Zároveň zákon zřizoval Českou národní radu. Úkoly spojené s přípravou federace měly plnit národní rady (§ 2). Počet členů ČNR mělo určit Národní shromáždění, které také mělo zvolit ČNR ze svých poslanců zvolených v českých krajích a z vynikajících osob českého veřejného života (§ 4). Rovněž SNR získala právo doplnit si svůj počet z význačných osob slovenského veřejného života, které nejsou poslanci SNR (§ 6).

Příprava federace si opět vyžádala odložení voleb: ústavní zákon z 26. června 1968 stanovil, že se mají uskutečnit do konce roku 1969.⁴⁶ Avšak ani volby do České národní rady, o které ústavní zákon nehovořil, se ve skutečnosti v pravém slova smyslu neuskutečnily, protože jak už bylo řečeno, poslance volili nikoliv občané, ale poslanci Národního shromáždění. Tato volba se uskutečnila 10. července, kdy NS zvolilo celkem 150 poslanců. Hlasování se zúčastnilo 244 poslanců. Kandidátka jako celek sice získala v tajném hlasování nadpoloviční většinu hlasů poslanců, avšak dva navržené kandidáti – cestovatel a spisovatel Jiří Hanzelka a spisovatel Pavel Kohout – zvoleni nebyli.⁴⁷ Je zřejmé, že konzervativní poslanci za KSČ pro ně nehlasovali a z kandidátky je škrtili. Předsedou ČNR byl na jejím prvním zasedání zvolen tajemník ÚV KSČ Čestmír Císař,⁴⁸ hlásící se tehdy k reformnímu proudu.

43 Ústavní zákon č. 77/1968 Sb. ze dne 24. června 1968 o přípravě federativního uspořádání Československé socialistické republiky. *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, roč. 1968, částka 25, s. 217–218.

44 Stenografický protokol o 24. schůzi Národního shromáždění, 4. volební období, 24. 6. 1968, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, online in: <https://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/024schuz/s024001.htm> (11. 1. 2021).

45 Tento systém existoval ve třetí republice a byl zrušen ústavním zákonem č. 74/1948 Sb. z 16. dubna 1948.

46 Ústavní zákon č. 83/1968 Sb. ze dne 26. června 1968 o skončení volebního období národních výborů, Národního shromáždění a Slovenské národní rady. *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, roč. 1968, částka 26, s. 237.

47 Stenografický protokol o 25. schůzi Národního shromáždění, 4. volební období, 10. 7. 1968, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, online in: <https://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/025schuz/s025005.htm> (11. 1. 2021).

48 Ke vzniku České národní rady a její činnosti viz JIČÍNSKÝ, Zdeněk: *Vznik České národní rady v době Pražského jara 1968 a její působení do podzimu 1969*, 2. vydání. Praha 1990, srv. též: CÍSAŘ, Čestmír: *Člověk a politik. Kniha vzpomínek a úvah*. Praha 1998, s. 470–472.

Ústavní zákon o československé federaci

Konečný text ústavního zákona o československé federaci byl vypracován až po sovětské okupaci (21. srpna 1968) a přijetí tzv. moskevského protokolu (26. srpna), kterým se československé vedení zavázalo samo zlikvidovat reformní proces. Osnova federalizačního zákona vycházela z návrhu Husákovy ústavně-právní komise, který během září a října narychlo dopracovaly zvláštní výbory České a Slovenské národní rady a jednali o nich také předsedové obou národních rad – Čestmír Císař a Ondrej Klokoč. Národní shromáždění 27. října 1968 osnovu zákona slavnostně schválilo v předvečer padesátého výročí vzniku Československa⁴⁹ a o tři dny později byl hotový text slavnostně podepsán prezidentem Ludvíkem Svobodou, předsedou vlády Oldřichem Černíkem a předsedou Národního shromáždění Josefem Smrkovským v Bratislavě.

Po formální stránce znamenal ústavní zákon o československé federaci⁵⁰ jen novelizaci ústavy z 11. července 1960, avšak ve skutečnosti šlo o tak zásadní změnu, že vlastně vznikla vůbec nová ústava, která pak přes různé změny platila až do zániku Československa v roce 1992. S platností od 1. ledna 1969 vznikly na území Československa dva polosamostatné státy – Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika, každá s vlastním jednokomorovým parlamentem (Česká národní rada a Slovenská národní rada) a vlastní vládou. Ministry republikové vlády jmenovalo předsednictvo příslušné národní rady, které představovalo jakousi kolektivní hlavu republiky. Pravomoc republikových vlád a parlamentů se vztahovala na veškeré záležitosti vyjma těch, které byly taxativně svěřeny do kompetence federální vlády a federálního parlamentu. Sem patřily především záležitosti zahraniční politiky, zahraničního obchodu, cel, ekonomického rozvoje, financí a obrany. Federální vláda se skládala z federálních ministrů a státních tajemníků jmenovaných prezidentem republiky, přičemž státní tajemník nemohl být občanem té republiky, jejímž občanem byl federální ministr. Vedle federálních ministerstev byly zřízeny ještě paritně složené federální výbory koordinující činnost v různých oblastech.

Federální vláda byla zodpovědná federálnímu parlamentu zvanému Federální shromáždění (FS), které bylo dvoukomorové. Skládalo se ze Sněmovny lidu (SL) o dvou stech poslancích volených na území celého státu podle stejného klíče, takže počet poslanců zvolených v České socialistické republice zde byl

---

49 Stenografický protokol o 28. schůzi Národního shromáždění, 4. volební období, 27. 10. 1968, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, online in: <https://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/028schuz/s028001.htm> (11. 1. 2021).

50 Ústavní zákon č. 143/1968 Sb. ze dne 27. října 1968 o československé federaci. *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, roč. 1968, částka 41, s. 381–401.

výrazně vyšší, a Sněmovny národů (SN) o sto padesáti poslancích, z nichž se v každé republice volila jedna polovina, tj. sedmdesát pět poslanců. K přijetí zákona bylo třeba souhlasu obou komor. Zvláštností československého ústavního systému byl zákaz majorizace. Spočíval v tom, že při hlasování o výčtem stanoveném zásadním okruhu problémů, u všech ústavních zákonů a také u volby prezidenta, schvalování státního rozpočtu, hlasování o důvěře vládě či o jejím odvolání a o vypovídání války či uzavírání míru hlasovala česká a slovenská část Sněmovny národů odděleně a návrh byl přijat pouze v případě, že se pro něj vyslovila většina (popřípadě u ústavních zákonů, volby prezidenta a vypovězení války ústavní většina, tedy třípětinová většina) všech poslanců české i slovenské části této sněmovny. Do československého ústavního systému tak byla zakomponována možnost permanentní politické krize a politického patu, který mohl vést až k rozpadu státu. Samozřejmě, v podmínkách komunistické diktatury, kde byla všechna politická rozhodnutí dílem předsednictva ÚV KSČ a parlament je jen trpně přijímal, nemohla takováto situace nastat.

Ústavní zákon o československé federaci předpokládal, že Slovenská národní rada bude mít 150 poslanců a Česká národní rada 200 poslanců, tedy více, než kolik jich při přijímání ústavního zákona ve skutečnosti bylo. Volby do Federálního shromáždění a do národních rad se ale neuskutečnily. Místo toho Česká a Slovenská národní rada prostě kooptovaly další poslance podle předem předložené doplňující kandidátky na stanovený počet a potom ze svých řad delegovaly každá po 75 poslancích do Sněmovny národů. Dosavadní Národní shromáždění se stalo na přechodnou dobu Sněmovnou lidu.

Čistka ve Federálním shromáždění a České i Slovenské národní radě

Vzato čistě teoreticky bylo Československo od Nového roku 1969 volnou federací dvou polosamostatných států; s ohledem na stále se zrychlující tempo normalizace se však federalismus stal problematickým, protože ve skutečnosti byla činnost všech tří parlamentů stejně jako všech tří vlád podřízena rozhodnutím předsednictva ÚV KSČ. To v praxi znamenalo obnovení centralismu a rozhodování i o slovenských věcech v Praze; na tom nic nezměnila skutečnost, že v čele ÚV KSČ stál i po srpnové okupaci (do 17. dubna 1969) Slovák Alexander Dubček a po něm další Slovák a „otec federace“ Gustáv Husák. Takovýto výsledek se ostatně dal očekávat, protože československý model byl do značné míry kopií sovětské federace, která národnostní spory také nedokázala vyřešit.⁵¹

51 K tomuto problému viz GONĚC, Vladimír: Několik poznámek k tématům kolem „normalizace.“ In: *Česko-slovenská historická ročenka 2019–2020*. Bratislava 2020, s. 86–88.

Národní, resp. Federální shromáždění nepatřilo k oporám reformního procesu, což se plně projevilo hned na počátku normalizace. Patnáctého října 1969 bylo zahájeno podzimní zasedání Federálního shromáždění. Samotné jednání FS je ukázkou hlubokého úpadku tohoto zákonodárného sboru. Federální shromáždění jako třetí bod programu zrušila usnesení a dokumenty Národního shromáždění a předsednictva Národního shromáždění ze srpna 1968 odsuzující sovětskou okupaci a potom (jako bod 4) schválilo zvláštní ústavní zákon o prodloužení volebního období národních výborů, národních rad a Federálního shromáždění, Nejvyššího soudu, krajských, okresních a vojenských soudů. Ústavní zákon současně umožňoval ústředním, republikovým, krajským a okresním orgánům Národní fronty (tj. fakticky příslušným teritoriálním orgánům KSČ) navrhnout odvolání poslance jakéhokoliv zastupitelského sboru, pokud delší čas neplnil své poslancecké funkce anebo narušoval politiku Národní fronty anebo pokud byl pravomocně odsouzen pro trestný čin. O návrhu na zbavení mandátu hlasoval příslušný zastupitelský orgán, pouze u poslanců Sněmovny národů rozhodovala hlasováním ta národní rada, která poslance do SN jmenovala. Protože Sněmovna národů byla dočasně složena z delegovaných poslanců obou národních rad, znamenalo odvolání takového delegovaného poslance zánik jeho mandátu jak v příslušné národní radě, tak i ve Sněmovně národů. Uprázdnil-li se mandát jakéhokoliv zastupitelského sboru, nebylo až do konce volebního období třeba vypisovat nové volby, ale současně pokud to vyžadovala činnost zastupitelského sboru, mohl tento sbor na návrh příslušného orgánu Národní fronty sám doplnit kooptací počet svých poslanců na zákonem stanovený počet. Takovouto kooptací pak zákonodárný orgán potvrdil vlastním hlasováním. Volby, které se měly konat původně už na jaře a pak nejpozději do konce roku 1969, byly znovu odloženy a měly se konat nejpozději do 31. prosince 1971. Až do provedení voleb bylo možno odvolávat a kooptovat poslance i opakovaně.

Ačkoliv text zákona výslovně nehovořil o tom, že budoucí volby se neuskuteční podle platného volebního zákona z roku 1967, z díkce odůvodnění to jasně vyplývalo. Zpravodaj ústavněprávních výborů obou sněmoven Vincenc Červinka odůvodnil totiž návrh zákona takto: „*Nám poslancům a občanům obou našich národů je dobře známo, že na základě rozhodnutí ÚV KSČ byly připravovány volby na rok 1968 na základě zákonů přijatých na podzim roku 1967. Zákony přinášely mnohé pozitivní prvky, jako např. systém vícemandátových obvodů, stanovení náhradníků a další. [...] Bohužel přes veškerou snahu komunistické strany, vlády, Národní fronty a Národního shromáždění volby nemohly být provedeny. Nátlakové skupiny prosazovaly např. samostatné kandidátní listiny pro každou politickou stranu, požadovaly, aby pořadí poslanců a náhradníků by-*

lo určováno podle počtu odevzdaných hlasů pro jednotlivé kandidáty, což by znamenalo nerespektování pořadí stanoveného orgány Národní fronty a odstranění nejschopnějších funkcionářů. Prosazovaly se názory dát dokonce kandidátní listiny několik dnů před volbami do rodin, aby si voliči mohli upravit kandidátní listiny doma, pochopitelně proto, aby antisocialistickým silám bylo možno tyto voliče ovlivňovat. Byly uplatňovány i jiné nepochopitelné [sic] návrhy. Již tenkrát bylo zřejmé, oč šlo nátlakovým skupinám a jejich duchovním vůdcům. Taková byla v té době situace a politická atmosféra. Nehorázná štvavá kampaň sdělovacích prostředků a protikomunistických, antisocialistických a pravicových skupin volby v roce 1968 znemožnila.⁵² Přeloženo z komunistického „newspeaku“ do srozumitelné češtiny řekl Červinka se směsí drzosti a otevřeného cynismu toto: volby se zatím nemohou konat, protože by voliči zvolili za poslance jiné kandidáty než ty poslušné, které tam chceme mít.

Část poslanců, která nepochybovala o tom, že mandát tak jako tak ztratí, rezignovala anebo zasedání bojkotovala: při jednání v české části Sněmovny národů bylo přítomno ze 75 poslanců nominovaných přechodně Českou národní radou jen 60 poslanců, ve slovenské ze 75 jen 57 a ve Sněmovně lidu z 300 poslanců jen 220. Zbytek se podřídil: rozprava se nekonala a s výjimkou jednoho poslance české části Sněmovny národů a dvou poslanců Sněmovny lidu pro návrh hlasovali všichni přítomní poslanci.⁵³

Zákon byl ještě týž den publikován ve Sbírce zákonů pod číslem 117/1969 Sb.,⁵⁴ a vstupoval tedy v platnost okamžitě. Následující den – 16. října odpoledne – se konala nová schůze Sněmovny lidu, na které byli podle právě schváleného ústavního zákona zbaveni hlasováním sněmovny mandátů poslanci Jan Šubrt, Jiří Pelikán, Václav Prchlík, František Vodsoň, MUDr. František Kriegel, CSC., JUDr. Gertruda Sekaninová a Ing. Božena Fuková, tj. ti poslanci, kteří buď zůstali v zahraničí, anebo na podzim 1968 odmítli hlasovat pro smlouvu o „dočasném“ pobytu sovětských vojsk.⁵⁵ Při hlasování se proti tomu, aby byli zbaveni mandátu, nikdo nevyslovil. Alexander Dubček zůstal formálně poslancem Sněmovny lidu až do 8. července 1970, kdy byl na návrh předsedy ústřed-

52 Stenografický protokol o 3. společné chůzi SL a SN FS, I. volební období, 15. 10. 1969, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, online in: <https://www.psp.cz/eknih/1969fs/slsn/stenprot/003schuz/s003005.htm> (11. 1. 2021).

53 Stenografický protokol o 3. společné schůzi SL a SN FS I. volební období, 15. 10. 1969, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, online in: <https://www.psp.cz/eknih/1969fs/slsn/stenprot/003schuz/s003006.htm> (29. 5. 2022)

54 *Sbírka zákonů ČSSR, ČSR, SSR*, částka 38, s. 413–414.

55 Stenografický protokol o 5. schůzi SL FS, I. volební období, 16. 10. 1969, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, online in: <https://www.psp.cz/eknih/1969fs/sl/stenprot/005schuz/s005001.htm> (11. 1. 2021).

ního výboru NF Miloslava Vacíka rovněž zbaven mandátu. Ani nyní se při hlasování sněmovny proti tomu nikdo nepostavil.⁵⁶

Největší čistka se odehrála na půdě České národní rady. Bylo to pochopitelné, protože tento orgán byl ustaven v roce 1968 a reformní síly v něm měly silné zastoupení. Předseda Ústředního výboru Národní fronty České socialistické republiky Josef Korčák oznámil na 5. schůzi ČNR 26. listopadu 1969, že byl proveden pohovor s celkem 62 poslanci, z nichž 53 se rozhodlo na svůj mandát rezignovat. Zbylých devět (Zdeněk Rychtrmoc, Jan Mikeska, Liběna Snížková, Rudolf Battěk, Eduard Goldstücker, Zdeněk Hejzlar, Milan Hübl, Ota Šik a Václav Tůma) byli následně hlasováním mandátu zbaveni.⁵⁷ Česká národní rada provedla kooptaci dvaasedesáti poslanců. Poté rezignoval předseda Čestmír Císař, který byl nahrazen Evženem Erbanem a bylo vyměněno celé předsednictvo. Nakonec „nová“ ČNR zvolila navržené nové poslance do Sněmovny národů náhradou za ty, kteří ztrátou mandátu v ČNR ztratili i mandát poslance Sněmovny národů.⁵⁸ *Rudé právo* v komentáři k personálním čistkám s uspokojením konstatovalo, že „v ČNR je konečně čistý stůl“.⁵⁹

Čistka na půdě Slovenské národní rady měla mnohem omezenější rozsah, než tomu bylo v ČNR. Na zasedání pléna SNR 1. prosince 1969 se vzdali poslaneckého mandátu Róbert Harenčár, Július Ruman a Martin Hraško. Harenčiar a Ruman tím zároveň ztráceli mandát poslance Sněmovny národů Federálního shromáždění, kam byli delegováni. Místo nich SNR delegovala do SN FS Jána Štancla a Jozefa Malinu.⁶⁰ Malý rozsah personálních změn v SNR byl způsoben tím, že do SNR se už při kooptacích na podzim 1968, kdy bylo třeba doplnit počet poslanců na stanovených 150, dostali lidé vyhovující Husákově vedení. Ve funkci také až do smrti v roce 1975 zůstal dosavadní předseda SNR Ondrej Klokoč.

Sněmovna národů na své 5. schůzi 3. prosince 1969 vzala na vědomí, že dnem 26. listopadu 1969 přestaly být členy České národní rady a tím též poslanci Sněmovny národů Jaroslav Černý, Miluše Fischerová, Josef Fořt, Vítězslav Frank, Rudolf Grtner, František Gebauer, Jiří Grospič, Zdeněk Jičínský, Karel Kácl, Vladimír Kašpar, Miloš Matějka, Jan Mikeska, Zdeněk Onderek, Rudolf Smutný, Josef Špaček, Eduard Tománek, Antonín Václavík, Zbyněk Vo-

56 Stenografický záznam o 9. schůzi Sněmovny lidu dne 8. 7. 1970, tamtéž, online in: <http://www.psp.cz/eknih/1969fs/sl/stenprot/009schuz/s009001.htm> (2. 1. 2021).

57 Stenografický protokol o 5. schůzi ČNR, I. volební období, 26. 11. 1969, tamtéž, online in: <https://www.psp.cz/eknih/1969cnr/stenprot/005schuz/s005001.htm> (cit. 2. 1. 2021).

58 Stenografický protokol o 5. schůzi SN FS, I. volební období, 3. 12. 1969, tamtéž, online in: <https://www.psp.cz/eknih/1969cnr/stenprot/005schuz/s005004.htm> (2. 1. 2021).

59 *Rudé právo*, 1. 12. 1969, s. 2.

60 *Pravda*, 2. 12. 1969, s. 2.

krouhlický a Otto Wichterle a že dne 1. prosince přestali být poslanci Slovenské národní rady a tím též poslanci Sněmovny národů Robert Harenčár a Martin Hraško.⁶¹

Většina „nežádoucích“ poslanců všech tří parlamentů i národních výborů formálně nebyla odvolána, nýbrž sama rezignovala. Do března opustilo Federální shromáždění v důsledku rezignace 101 poslanců a 16 jich bylo odvoláno; v České národní radě rezignovalo 85 poslanců a 10 jich bylo odvoláno, v Slovenské národní radě rezignovalo 28 a 5 pět odvoláno. Národní výbory opustilo během roku 1970 téměř 15 % poslanců.⁶² Protože tak velký úbytek ohrožoval fungování zastupitelských sborů, byly všechny sbory průběžně doplňovány koptacemi. Ústavní zákon č. 117/1969 Sb. definitivně zpochybnil princip nezávislosti a nedotknutelnosti poslance a je důkazem nejhlubšího úpadku československého parlamentarismu.

Volby a zastupitelské sbory v období normalizace

První volby v období normalizace se konaly teprve na podzim roku 1971, v návaznosti na XIV. sjezd KSČ, kterým byla oficiálně ukončena „*konsolidace společnosti po krizovém období*“. Přípravám voleb po konsolidaci poměrů věnovalo Husákovo vedení velkou pozornost. Jejich průběh měl ukázat, do jaké míry je společnost skutečně konsolidována podle představ vedení. Obavy vzbuzovala především možnost většího bojkotu voleb.

Samotná koncepce voleb byla schválena v předsednictvu ÚV KSČ už 19. března 1971 a harmonogram jejich příprav byl přijat 23. dubna 1971, tedy ještě před konáním XIV. sjezdu KSČ.⁶³ PÚV KSS schválilo vlastní harmonogram s ohledem na slovenské poměry. K rozpracování koncepce došlo teprve po XIV. sjezdu. Předsednictvo ÚV KSČ na své 3. schůzi 25. června 1971 projednalo zprávu o přípravě voleb spolu s body, které je třeba ještě upřesnit či dořešit. Bodů bylo celkem šest. Podle bodu č. 1 při jednání s ostatními stranami NF měla KSČ trvat na principu, že nadpoloviční většinu kandidátů tvoří členové

61 Stenografický protokol o 5. schůzi SN FS, I. volební období, 3. 12. 1969, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, online in: <https://www.psp.cz/eknih/1969fs/sn/stenprot/005schuz/s005001.htm> (2. 1. 2021). Viz též Stenografický záznam 5. schůze České národní rady 26. 11. 1969, tamtéž, online in: <https://www.psp.cz/eknih/1969cnr/stenprot/005schuz/> (24. 2. 2021).

62 VILÍMEK, Tomáš: „*Všichni komunisté do uren*“, s. 132.

63 XIV. sjezd KSČ se uskutečnil v Praze 25.–29. 5. 1971 v návaznosti na XXIV. sjezd KSSS (30. 3.–9. 4. 1971). Před XIV. sjezdem KSČ se v Bratislavě ve dnech 13.–15. 5. 1971 uskutečnil sjezd KSS.

KSČ, a nepřipustit, aby nekomunisté posilovali své pozice. Zvýšit se měl počet kandidátů bez politické příslušnosti, ale u ostatních politických stran neměl být brán zřetel na růst členské základny v posledním období, tj. v letech 1968–1969. Bod 2 požadoval jako už standardně zvýšení počtu kandidátů z řad dělníků ve výrobě a rovněž zvýšení zastoupení žen a mladých lidí. Další, třetí bod, se týkal důležité otázky, zda někdejší členové KSČ, kteří byli při čistkách vyškrtnuti (o vyloučení se v textu vůbec nehovořilo), mohou být členy volebních komisí, popř. zda mohou být navrhováni i za kandidáty. S touto sensitivní otázkou si předsednictvo příliš nevědělo rady. O členství ve volebních komisích a v místních národních výborech totiž nebyl mezi veřejností nijak velký zájem, někdejší členové KSČ měli naproti tomu zkušenosti a často i ochotu ke spolupráci. Bylo jasné, že místní volební komise a místní národní výbory bez vyškrtnutých členů v některých obcích vůbec nebude možné sestavit. Předsednictvo nakonec rozhodlo, aby se otázka někdejších členů KSČ řešila individuálně podle současných i někdejších politických postojů dotčené osoby a místní situace. Bod 4 se týkal navrhování kandidátů. Kandidáti do nejvyšších zastupitelských sborů, tedy do Federálního shromáždění a obou národních rad, měli být vybráni jako první přímo „na centrální úrovni Národní fronty“, což reálně znamenalo na úrovni předsednictva ÚV KSČ; kandidáti do národních výborů měli být navrhováni na příslušné úrovni stranického aparátu. Otevřená zůstala otázka, do jaké míry mají mít krajské výbory KSČ možnost ovlivňovat výběr parlamentních kandidátů. Bod 5 se týkal kádrové přípravy volebních komisí a poslední, šestý bod návrhu na prodloužení volebního období na pět let, aby odpovídalo délce mezi sjezdy KSČ a pětiletým hospodářským plánům. Předsednictvo zprávu schválilo a ustanovilo osmičlennou operativní komisi pro přípravu voleb pod Husákovým předsednictvím, která měla pravidelně informovat PÚV. Obdobné komise měly být vytvořeny na úrovni KV KSČ a OV KSČ.⁶⁴

Při analýze koncepce lehce zjistíme, že předsednictvo ÚV KSČ se vrátilo k modelu jednotné kandidátky Národní fronty v jednomandátových obvodech s jediným kandidátem v každém obvodu. K tomu je nutno dodat, že ještě v červnu 1969, tedy už po nástupu Gustáva Husáka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ, se při volbách, které se měly na podzim původně konat, počítalo s více kandidáty.⁶⁵ Důraz byl nyní opět kladen na „dělnický a rolnický“ charakter všech tří parlamentů a na podíl žen, které podle výpočtu historičky Adély Gjuričové v období normalizace tvořily zhruba 30 % všech poslanců.⁶⁶

64 NA, KSČ-ÚV, 02/1 – předsednictvo, 1971–1976, sv. 2, arch. j. 3, bod 2.

65 VILÍMEK, Tomáš: „Všichni komunisté do uren“, s. 131.

66 GJURIČOVÁ, Adéla – ZAHRADNÍČEK, Tomáš: *Návrat parlamentu. Češi a Slováci ve Federálním parlamentu 1989–1992*. Praha 2018, s. 58.

Návrh zákona o volbách do Federálního shromáždění byl podán ve Federálním shromáždění jako poslanecká iniciativa místopředsedy Národní fronty poslance prof. MUDr. Tomáše Trávníčka a skupiny poslanců. Současně byl podán rovněž jako poslanecká iniciativa návrh ústavního zákona na prodloužení volebního období ze čtyř na pět let. Podle zpravodaje JUDr. Vladimíra Maříka bylo důvodem srovnání délky volebního období s frekvencí sjezdů KSČ a pětiletými plány. Oba návrhy byly projednány jako třetí a čtvrtý bod 8. společné schůze Sněmovny lidu a Sněmovny národů 6. července 1971. Při odůvodňování návrhu zákona se Mařík vůbec netajil tím, že jde o návrat ke způsobu voleb tak, jak probíhaly před rokem 1968, když řekl, že „naše dosavadní zkušenosti svědčí pro jednomandatové volební obvody, které umožňují užší styk voličů s poslancem i uplatnění jeho plné politické odpovědnosti vůči voličům i Národní frontě.“⁶⁷ Jan Němec v diskusi k návrhu volebního zákona zase řekl toto: „Všichni máme v živé paměti všechny ty hlásné trouby masarykovské a benešovské demokracie, které propagovaly volnou hru politických sil.“⁶⁸ Kritizoval také návrhy na reformu voleb z roku 1968, o nichž prohlásil, že to byl „jeden z klasických případů manipulace, jíž byl čs. lid v roce 1968 pravicovými silami řízen“.⁶⁹ Obě sněmovny samozřejmě oba návrhy zákonů jednohlasně schválily.⁶⁹ Rudé právo přineslo o novém volebním zákonu následující den zprávu se stručným výtahem řeči poslanců, avšak obsah zákona nijak nekomentovalo.⁷⁰

Schválený zákon o volbách do Federálního shromáždění stanovoval, že kandidáty pro jednotlivé volební obvody navrhuje KSČ, politické strany a společenské organizace sdružené v Národní frontě, přičemž v každém obvodu může být navržen jeden nebo více kandidátů (§ 24). Nový zákon tak výslovně rušil ustanovení o tom, že kandidáti mají být těmito organizacemi navrhováni na schůzích voličů, a také možnost, aby bylo na těchto schůzích navrženo více osob. Při vlastních volbách byl tak jako dříve za platný hlas odevzdaný proti kandidátovi uznáván jen takový volební lístek, kde bylo celé jméno i příjmení

67 Stenografický protokol 8. společné schůze SL a SN FS, I. volební období, 6. 7. 1971, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, online in: <https://www.psp.cz/eknih/1969fs/slsn/stenprot/008schuz/s008008.htm> (9. 1. 2021).

68 Tamtéž, online in: <https://www.psp.cz/eknih/1969fs/slsn/stenprot/008schuz/s008012.htm> (9. 1. 2021). Němec sice nikoho konkrétního nejmenoval, ale zřejmě šlo o návrhy Vladimíra Klokočky, které ovšem ve svém vystoupení dezinterpretoval.

69 Ústavní zákon č. 43/1971 Sb. ze dne 6. července 1971, kterým se mění čl. 86 Ústavy a čl. 30 a 103 ústavního zákona o československé federaci. *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky, České socialistické republiky, Slovenské socialistické republiky*, roč. 1971, částka 14, s. 245; zákon č. 44/1971 Sb. ze dne 6. července 1971 o volbách do Federálního shromáždění. *Tamtéž*, s. 246–253.

70 *Rudé právo*, 7. 7. 1971, s. 1–2.

kandidáta jasně přeškrtnuto (§ 35). Zákon ponechával v platnosti voličské průkazy, tj. možnost voliče nechat se vyškrtnout z voličského seznamu v místě bydliště a na základě vydaného voličského průkazu volit v jiném volebním obvodu (§ 9). V období normalizace bylo toto opatření občas využíváno občany, kteří se chtěli trapné volební frašce vyhnout. Požádal-li totiž volič o vydání voličského průkazu, byl ze seznamu voličů ve své obci vyškrtnut a volební komise se o něj více nestarala; pokud se nikde v den volby do volebního seznamu nezapsal, volit nemusel, aniž by si toho většinou někdo všiml. Pamatováno bylo i na čisté teoretickou možnost, že by navržený kandidát nebyl zvolen: v takovém případě se měla do 14 dnů konat nová volba (§ 46). Zachována zůstala i možnost odvolání poslance na návrh orgánu Národní fronty. V takovém případě měli o odvolání rozhodnout voliči poslancova obvodu na shromáždění veřejným hlasováním (§ 49).

V návaznosti na zákon o volbách do FS schválily i obě národní rady své zákony o volbách: Česká národní rada tak učinila 7. července a Slovenská národní rada 8. července 1971.⁷¹ Po obsahové stránce, tj. pokud jde o navrhování kandidátů a průběh voleb, byly zákony shodné se zákonem o volbách do Federálního shromáždění.⁷² Zajímavé je, že ačkoliv měly republiky své vlastní občanství (každý občan ČSSR byl od 1. ledna 1969 občanem České či Slovenské socialistické republiky podle místa svého narození, resp. místa narození svých rodičů), zákony tuto skutečnost vůbec nerefletovaly. I voliči – občané České socialistické republiky, pokud žili na Slovensku, – volili do Slovenské národní rady a slovenské části Sněmovny národů a analogicky voliči – občané Slovenské socialistické republiky žijící v České socialistické republice – volili do České národní rady a české části Sněmovny národů. Tuto nelogičnost převzaly i volební zákony z polistopadového období.

Národní rady obou republik souběžně s přijetím zákona o volbách do příslušné národní rady přijaly také 7. a 8. července 1971 zákony o volbách do národních výborů ve své republice.⁷³ V každém volebním obvodě se volil jen jeden poslanec, pouze v malých obcích do 3 000 obyvatel byla přípustná výjimka.

---

71 Zákon České národní rady č. 53/1971 Sb. ze dne 7. července 1971 o volbách do České národní rady. *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky, České socialistické republiky, Slovenské socialistické republiky*, roč. 1971, částka 16, s. 285–291, zákon Slovenské národní rady č. 55/1971 Sb. ze dne 8. července 1971 o volbách do Slovenské národní rady. *Tamtéž*, částka 17, s. 301–307.

72 § 23 odst. 2 a § 34 odst. 1 zákona ČNR č. 53/1971 Sb., § 24 odst. 2 a § 35 odst. 1 zákona SNR č. 55/1971 Sb.

73 Zákon České národní rady č. 54/1971 Sb. ze dne 7. července 1971 o volbách do národních výborů v České socialistické republice. *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky, České socialistické republiky, Slovenské socialistické republiky*, roč. 1971, částka 16,

Podle velikosti obce byl počet poslanců stanoven v rozpětí od 9 do 25 a tyto bylo možné volit v jediném volebním obvodu.⁷⁴ Způsob navrhování kandidátů byl shodný jako v případě kandidátů do národních rad a Federálního shromáždění. Shodný byl i průběh voleb a počítání hlasů pro a proti kandidátům NF.⁷⁵

Od počátku se počítalo s tím, že všechny volby se budou konat společně a pro každý zastupitelský orgán obdrží volič zvláštní volební lístek (kandidátku) jen s jedním jménem. Možnost, kterou zákony dávaly, totiž aby ve volebním obvodu bylo zaregistrováno více kandidátů Národní fronty, se nikde nerealizovala. Volby byly stanoveny na pátek a sobotu 26. a 27. listopadu 1971. Průběh předvolební kampaně vedení KSČ pozorně sledovalo. Voliče navštěvovaly agitační dvojice: ty zvaly voliče na volby a přesvědčovaly je, aby se voleb zúčastnili. Předávaly voličům legitimační lístky, prováděly kontrolu voličských seznamů. Seznamovaly s navrženými kandidáty a s volebními programy, zjišťovaly nemocné osoby, které se nemohou dostavit k volbám, zodpovídaly dotazy, prodávávaly účast ve volbách první den a také získávaly voliče k uzavírání závazků na plnění místních volebních programů.

Souhrnná zpráva o průběhu předvolební kampaně konstatovala některé negativní jevy: odmítání jednotlivců zúčastnit se voleb, opakující se případy rozesílání letáků, anonymních dopisů a psaní různých protivládních hesel, poškozování agitačních materiálů a volebních vyhlášek. Ovšem, jak se ve zprávě uvádí, „počet voličů, kteří výslovně odmítli účast na volbách, byl zcela nepatrný. Znovu se v některých místech setkali agitátoři s případy, kdy někteří voliči podmiňovali svoji účast na volbách splněním některých svých osobních požadavků (např. bytových, údržba domů apod.).“⁷⁶

Před volbami roku 1971 vydalo několik opozičních seskupení, tehdy jinak značně rozdrobených, společný leták nadepsaný „Občané“, vyzývající k bojkotu voleb anebo škrtnutí kandidátů. Iniciativa vyšla zřejmě od historika Jana Tesaře a skupiny „Revoluční hnutí – Jan Palach“, autorem byl zřejmě někdejší studentský aktivista Jiří Müller, vystupující jménem „Hnutí občanské odpovědnosti“. S obsahem vyslovalo souhlas Československé hnutí za demokratický socialismus (Milan Šilhan) a Socialistické hnutí československých občanů (Milan Hübl). Celou akce organizovali vedle Jiřího Müllera a Jana Tesaře především bývalý tajemník jihomoravského Krajského výboru KSČ v Brně Jaroslav Šabata

---

s. 292–299, zákon Slovenské národní rady č. 56/1971 Sb. ze dne 8. července 1971 o volbách do národních výborů v Slovenské socialistické republice. Tamtéž, částka 17, s. 308–315.

74 FLEGL, Vladimír: *Ústavní základy Československé socialistické republiky*. Praha 1981, s. 60.

75 § 24 odst. 2 a § 35 odst. 1 zák. ČNR č. 54/1971 Sb., § 24 odst. 2 a § 35 odst. 1 zák. SNR č. 56/1971 Sb.

76 NA, KSČ-ÚV, 02/1 – předsednictvo, 1971–1976, sv. 20, arch. j. 20, inf. 11.

a Rudolf Battěk.⁷⁷ Leták začínající oslovením „Občané“ upozorňoval na skutečnost, že v Československu není uzákoněna volební povinnost, a občané proto mají právo k volbám nejít. Bojkot voleb označoval leták za nejlepší vyjádření protestu s normalizačním režimem. Pokud už občané k volbám půjdou, leták radil, jak hlasovat proti navrženému kandidátovi, popřípadě jak přerhnout či jinak znehodnotit hlasovací lístek tak, aby to volební komise při jeho vhažování do urny nezaregistrovala. Jiný leták s podpisem „Moravané“, vyzýval rovněž občany k bojkotu voleb. Podle policejních svodků bylo jen v době od 8. do 15. listopadu 1969 zadrženo či samotnými občany odevzdáno přes pět tisíc letáků proti volbám, převážně v Praze a v Brně.⁷⁸

Samotný průběh voleb byl pečlivě monitorován. Zprávy o průběhu podávaly jednotlivé volební komise, které měly nařízeno pečlivě sledovat, kdo veřejně škrtná kandidáty či „jde za plentu“ a podávat o tom zprávy. Ty se shromažďovaly za celý okres a pak za celý kraj. Předsednictvu ÚV KSČ byla zaslána svodka za každý den po jednotlivých krajích. Zvlášť byla hodnocena situace v Praze a Bratislavě a hlasování v ozbrojených silách.⁷⁹

Už při čtení zprávy o průběhu prvního dne voleb⁸⁰ je zřejmé, že výzvy opozice k bojkotu neměly úspěch. Někteří opoziční aktivisté ostatně sami pochybovali o účelnosti celé akce. Považovali ji za dané situace za neefektivní a vnímali ji jako zbytečné riziko. Jejich obavy se brzy potvrdily, když byla řada rozšiřovatelů letáků 8. listopadu pozatýkána.⁸¹ Zorganizovat bojkot voleb ostatně bylo v dané situaci nereálné: k alespoň částečnému úspěchu by bylo zapotřebí rozvětvené organizace s poměrně širokou podporou veřejnosti, jako tomu bylo při posledních komunistických volbách v Polsku v roce 1984, resp. 1985.⁸²

Zpráva o průběhu prvního dne voleb konstatuje, že nálada je dobrá, většina občanů volí manifestačně, tj. nejde za zástěnu. „Rušivých momentů“ bylo velmi

---

77 OTÁHAL, Milan: První fáze opozice proti takzvané normalizaci (1969–1972). In: MANDLER, Emanuel (ed.): *Dvě desetiletí před listopadem* 89. Praha 1993, s. 29. Podrobněji ke vzniku letáku „Občané“ viz VILÍMEK, TOMÁŠ: „Všichni komunisté do uren“, s. 273–274.

78 VILÍMEK, TOMÁŠ: „Všichni komunisté do uren“, s. 272–273.

79 Podrobné zprávy o všech volbách po linii bezpečnostních složek zpracoval na základě materiálů uložených v Archivu bezpečnostních složek Tomáš Vilímek ve své monografii „Všichni komunisté do uren“, s. 129–219.

80 NA, KSČ-ÚV, 02/1 – předsednictvo, 1971–1976, sv. 20, arch. j. 21, inf. 2.

81 VILÍMEK, TOMÁŠ: „Všichni komunisté do uren“, s. 275.

82 V Polsku se 17. 6. 1984 konaly poslední komunistické volby do národních rad (obdobu československých národních výborů) a 13. 10. 1985 do Sejmu. Podzemní struktury zakázaného odborového sdružení „Solidarita“ vyzvaly k bojkotu voleb a opakovaně za něj agitovaly, což přineslo úspěch. I podle oficiálních výsledků se voleb do národních rad zúčastnilo jen 74,8 % a do Sejmu 78,8 % voličů, zatímco podle tvrzení opozice byla účast v obou hlasováních jen něco nad 50 %. DUDEK, Antoni – ZBLEWSKI, Zdzisław: *Utopia nad Wisłą*, s. 327–328.

málo: v Praze 10 na sídlišti Malešice, středisko Třebšín, dva voliči – matka se synem – roztrhali veřejně kandidátky a do urny hodili prázdné obálky. V Praze 9 na sídlišti Prosek, volební obvod 40, si „čtyři voliči ponechali kandidátku s Husáka, ostatní vhodili do volební urny“. V okrese Praha-západ se někteří voliči obrátili zády k volební komisi a škrtnali kandidáty NF, aniž šli za plentu. V obci Přední Kopanina dosáhl počet voličů, kteří šli za plentu, 40 %. V Jihočeském kraji v okrese Písek ve čtyřech obcích vždy 1 volič veřejně roztrhal všechny kandidátky. Zpráva konstatuje, že „v obci Míšenici jde o občana Holečka, bývalého 40ha kulaka“. V Západočeském kraji v okresu Sokolov, obci Habartov Vladimír Mráz veřejně roztrhal ve volební místnosti kandidátku. V Kynšperku nad Ohří zdravotní sestra Eva Bolváryová veřejně škrtnala kandidáty. V Severočeském kraji byly v Liberci v odjezdové hale na nádraží zjištěny hanlivé nápisy na volebních plakátech. Ve Východočeském kraji se vyskytly případy odmítání účasti ve volbách a větší počet škrtnutých kandidátů. Nejvíce lidí „za plentou“ bylo v obci Zábrodí v okresu Náchod, celá jedna pětina z celkové účasti na volbách. Nejnižší účast v tomto okrese byla v obci Dolany; zpráva to odůvodňovala tím, že zde žije bývalý ministr zemědělství Borůvka, spjatý s reformním procesem. V Dolanech odvolilo jen 29,2 %. V Hustířanech bylo za plentou celkem 20 % voličů. Na Moravě se nevyskytly celkem žádné „rušivé“ jevy. Pouze do Hustopečí přijel autobusový zájezd z Prahy, ze kterého 20 osob volilo na základě voličských průkazů a všichni šli „za plentu“. Na Slovensku se vyskytly jen dvě „závady“ v Bratislavě: ve volební místnosti č. 135 jeden volič převzal volební lístky, a aniž by se zúčastnil hlasování, odešel pryč. U agitačního střediska č. 135 jeden volič přinesl a postavil dřevěný kříž, který byl ale okamžitě odstraněn. Hlavní politická správa Československé lidové armády neohlásila žádné „závady.“⁸³ *Rudé právo* tak mohlo s uspokojením svou reportáž o prvním dni voleb uvést palcovým titulkem „*Naprostá většina občanů volí manifestačně*“.⁸⁴

Zpráva za 27. listopad rovněž dávala důvod k optimismu. V Praze voliči chodili za plentu jen ojedinele, např. na Vysoké škole zemědělské ze zapsaných 800 voličů jich šlo zatím za plentu asi 10 %. Dále zpráva uvádí: „*Soudruh Loch, bezpartijní dělník z Tesly Karlín, který vystoupil na mítinku Pražanů, přinesl dnes v poledne na OV KSČ Praha 8 dopis z Brna II, v němž byl leták zaměřený proti volbám (podepsáno „Hnutí odporu“). Materiál byl předán bezpečnosti.*“ Ve Středočeském kraji „*manželka bývalého člena ÚV KSČ Vodsloně navštívila zmocněnce pro volby Ing. Hlízдила a sdělila mu, že ona ani manžel nepůjdou volit,*

83 NA, KSČ-ÚV, 02/1 – předsednictvo, 1971–1976, sv. 20, arch. j. 21, inf. 2.

84 *Rudé právo*, 27. 11. 1971, s. 1.

protože se necítí svobodnými. Manžel je stále vyslýchán kvůli peticím a na kano-
nech se vládnout nedá. Oznámila také, že jeden syn studuje ve Francii, a pokud
jde o další dva, nemůže za ně mluvit a neví, zda půjdou volit.“ Ve Východočes-
kém kraji došlo v Úpici a v Hostinném k pomluvám dvou funkcionářů (zpráva
neuvádí, o co konkrétně šlo a jak se to týká voleb). V okrese Havlíčkův Brod
několik důchodců odmítlo jít k volbám z důvodů, že jim nebyl upraven dů-
chod. K „politické provokaci“ došlo v Pardubicích: na domovním bloku, kde
byly problémy s teplofikací, byl vyvěšen list s textem: „Jsi-li spokojen, jdi volit.“
V okrese Semily „došlo k hrubé závadě v případě přípravy hlasovacích lístků do
FS. Místo lístků se jménem s. Hamouze byly buď jiné, nebo prázdné. Rozsah není
blíže určen.“ Volební komise nicméně zajistila dotisk nových lístků v místní tis-
kárně. Na Slovensku byly zaznamenány dva incidenty v Bratislavě, kde byl za-
chycen jeden leták proti volbám. Kromě toho jeden občan „zastrašoval ve vo-
lební místnosti voliče“.⁸⁵

Podle zprávy ústřední volební komise dopadly volby takto: pro kandidátku
NF bylo odevzdáno do Sněmovny lidu FS celkem 99,81 %, do Sněmovny náro-
dů 99,77 %, do České národní rady 99,78 %, do Slovenské národní rady 99,94 %,
do krajských národních výborů 99,84 %, do okresních národních výborů
99,77 % a do místních národních výborů 99,85 %.⁸⁶ Regulérnost těchto výsled-
ků nelze ověřit, ale s ohledem na zprávy o průběhu voleb není pravděpodobné,
že by byl výsledek nějak zásadně upravován, snad leda v tom smyslu, že tak jako
v předchozích volbách byly za platné hlasy pro kandidáty NF započítány i úmysl-
ně poškozené lístky. Za hlas proti kandidátovi Národní fronty byl považován
jen takový, kde bylo skutečně jméno a příjmení kandidáta od počátku až do-
konce přeškrtnuto. Tento systém manipulace byl běžný už od roku 1954⁸⁷ a byl
znám i v jiných socialistických státech.⁸⁸ Žádná falsifikace výsledků ale ve sku-
tečnosti nebyla zapotřebí. Společnost už byla zase poslušná a předsednictvo
ÚV KSČ mohlo být spokojeno. Spokojeno také skutečně bylo a na své 19. schů-
zi 27. listopadu večer označilo průběh voleb jako úspěšný.⁸⁹ Československý
filmový týdeník z prvního prosincového týdne roku 1971 (č. 49/1971,

85 NA, KSČ-ÚV, 02/1 – předsednictvo, 1971–1976, sv. 20, arch. j. 21, inf. 3.

86 Československé dějiny v datech, s. 634.

87 OPAT, Jaroslav: *Z času válek a chaosu. Vzpomínky a úvahy*. Praha 2014, s. 67–68.

88 V NDR byly tímto způsobem prokazatelně zfalšovány obecní volby 7. května 1989, na což formující se opozice, která provedla vlastní sčítání počtu škrtnutých kandidátů, okamžitě upozornila. Zfalšované obecní volby vyvolaly demonstrace v některých městech. Tyto demonstrace nakonec vedly k pádu režimu a zániku NDR. VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohu-
slav – TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*.
Praha 2000, s. 710.

89 NA, KSČ-ÚV, 02/1 – předsednictvo, 1971–1976, sv. 20, arch. j. 22, b. 2.

1386/2379) věnoval celý obsah volbám: štáby ukazovaly nejrůznější osobnosti veřejného a kulturního života, jak si berou ze stolu, za kterým sedí volební komise, kandidátky Národní fronty a hned je bez jakýchkoliv úprav házejí do urny stojící vedle. Ani v jednom případě se neobjevil záběr, v němž by volič šel s kandidátkami „za plentu“, která na záběrech není vůbec vidět.

První normalizační volby se staly vzorem pro všechny další volby, které se konaly 22.–23. října 1976, 5.–6. června 1981 a konečně 23.–24. května 1986. Z reformních pokusů udělat z plebiscitního show volby alespoň částečně, jak to předpokládaly zákony z roku 1967, nezbylo nic. Je otázka, do jaké míry si Husákovo stranické vedení uvědomovalo, že téměř stoprocentní účast ve volbách s téměř stoprocentním odevzdáváním hlasů pro předem vybraného kandidáta Národní fronty jsou už na první pohled nedůvěryhodné a žádnou podporu obyvatelstva politice KSČ ve skutečnosti nevyjadřují. Samozřejmě, nedá se předpokládat, že by Husák a ostatní členové předsednictva byli tak naivní, aby uvěřili tomu, že skutečně 99 % dospělého obyvatelstva jejich politiku podporuje; spíše to vypadá tak, že nechtěli do už zaběhnutého a vyzkoušeného systému „voleb“ zasahovat ve smyslu známého jezuitského hesla *quietur non movere*. Teprve na sklonku normalizačního období, v období přestavby a po Husákově odchodu z funkce generálního tajemníka ÚV KSČ, se stranické vedení k myšlence volby z více kandidátů velmi opatrně vrátilo a vyzkoušelo ji na jaře 1989 v doplňovacích volbách v několika volebních obvodech.⁹⁰ To se ale již vymyká rámci této studie.

---

90 CHARVÁT, Jakub – ŠTEFEK, Martin: Kořeny československé volební reformy připravované v druhé polovině osmdesátých let dvacátého století. In: *Politologický časopis*, 2010, roč. 17, č. 1, s. 24–36.